

Marek Mrozowski

Czeladź

Najkrótsza historia miasta

Marek Mrozowski

Czeladź

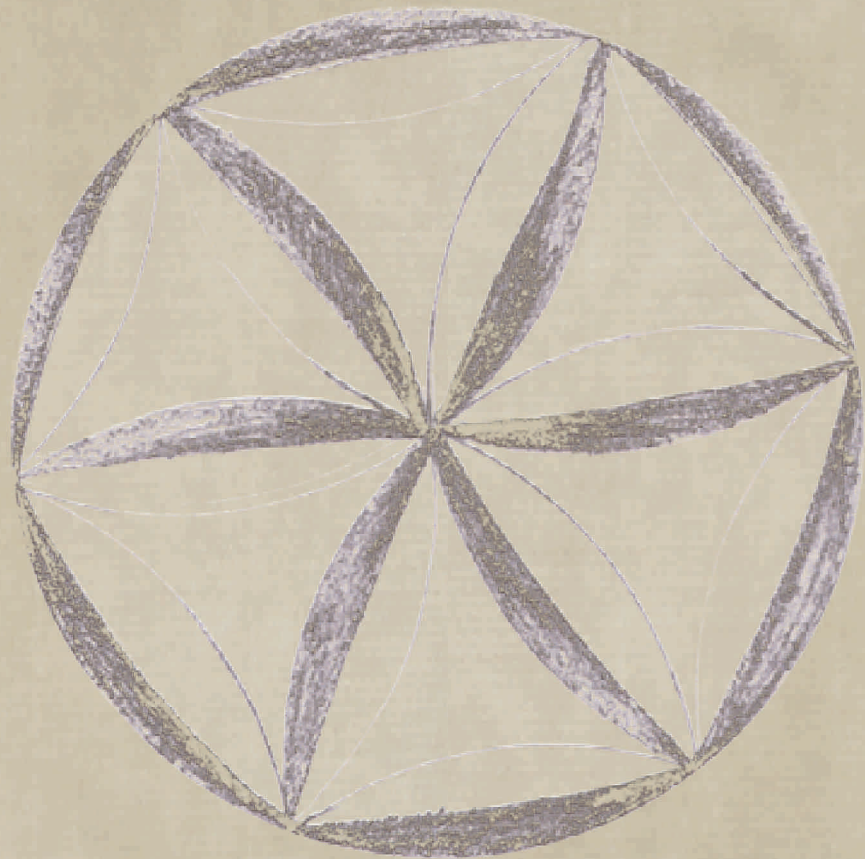
Najkrótsza historia miasta

Czeladź 2006

Czeladź leży w centralnej części województwa śląskiego, w grupie miast składających się na Aglomerację Katowicką (Górnośląski Okręg Przemysłowy). Miasto sąsiaduje od północy i wschodu z Bedzinem, od południowego wschodu z Sosnowcem, od południa z Katowicami, a od zachodu z Siemianowicami Śląskimi. Powierzchnia miasta wynosi około 1657 ha, a liczba mieszkańców prawie 35 tysięcy. Oznacza to, że Czeladź jest jednym z najgęściej zaludnionych miast Polski (ponad 2 tysiące osób/km²). Poza tym Czeladź jest też jednym z najstarszych miast Polski.

Płaskowyz, na którym położone jest miasto, budują dolomity i wapień. Dziś wydaje się to nieprawdopodobne, że skały są pozostałością po wyschniętych przed milionami lat, morzach. Dawne osady denne stały się podstawowym elementem krajobrazu miasta. Utwory te na powierzchni pokrywa cienka powłoka piaszczysto-gliniastych osadów czwartorzędu (połodowcowe). Poniżej skał wapiennych zalegają węglonośne osady karbonu. Powstały one z przyniesionych tu przed około 300 milionami lat przez wodę ogromnych ilości drewna i jeszcze większych ilości błota.

ZANIM POJAWIŁA SIĘ CZELADŹ

Dzisiejsze miasto i okolice były od najdawniejszych czasów terenami intensywnego osadnictwa. Pierwsze stałe osady powstały tu w okresie łużyckim (700-550 r. p.n.e.). Rozwój tej kultury został gwałtownie zahamowany przez Scytów. Później (ok. III w. p.n.e.) osiedlili się tu Celtowie, a na przełomie er Wandalowie.

Sytuacja zmieniła się z chwilą dotarcia tu Słowian w V i VI wieku naszej ery. Tereny nad Brynicą z wolna zaludniały się i stały się domeną plemienia Górzan, którzy współtworzyli pierwsze wczesnośredniowieczne państwo Wiślan. Okolice Czelaźi ponownie tętniły życiem. Pojawiały się coraz liczniejsze osady.

W roku 1179 zachodnie rubieże Małopolski weszły w sferę wpływów śląskich. Prawdopodobnie już na początku XIII wieku książę opolski Mieszko żwawo zabrał się za zagospodarowanie nowych terytoriów. Za sprawą książęcego skarbnika wybudowany został na Brynicy most, zwany „Gawłem” oraz karczma.

W roku 1228 książę opolski Kazimierz I podarował Czeladź Klemensowi z Ruszczy herbu Gryf za to, że ów wielmoża podwyższył mury obronne zamku opolskiego. Działania nowego właściciela dały pożądane efekty. Kilka lat później osada miała już charakter targowy i była warownym grodem.

Po otrząśnięciu się z najazdu tatarskiego książę opolski Władysław I rozpoczął proces lokacji Czeladzi (1262) na prawie niemieckim. W wyniku zawartej umowy od tej pory miasto miało być samorządne, na czele którego miał stanąć dziedziczny wójt. Lokowane było na 32 łanach (775 ha). Centrum miasta stanowił kwadratowy rynek, którego powierzchnia nie uległa zmianom aż do dzisiaj. Wokół niego rozlokowane były domy mieszczan, od strony zachodniej funkcjonował jeszcze gród. Dawna kaplica grodowa przekształcona została w kościół parafialny. W zachodnio-północnym narożniku rynku dominowała karczma, która była siedzibą wójta.

W roku 1443 biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki odkupił Czeladź i Siewierz od książąt cieszyńskich i z tego terytorium utworzył Księstwo Siewierskie.

Dało to początek bytu niezależnemu państwu, którym władali biskupi krakowscy; a które nie było ani Polską, ani Śląskiem; państwu, które pomimo zerowej siły militarnej, dzięki układowi politycznemu, okazało się wyjątkowo trwałe.

Początkowo obszar Księstwa obejmował ziemię w okolicy dwóch miast: Czeladzi i Siewierza. Od roku 1519 zostało powiększone o baronat koziegłowski. Stolicą Księstwa był Siewierz.

Początkowo dwa razy w roku, w dniu patrona parafii i miasta św. Stanisława odbywały się jarmarki, a we wtorki targi. Przez most na Brynicy ciągnęły karawany kupieckie. W wójtowskiej karczynie dyskutowano o nowinkach ze świata. Życie toczyło się normalnie. Tylko od czasu do czasu jakiś wojowniczy sąsiad napadał na Czeladź. Było to uciążliwe, ale miasto regularnie podnosiło się z upadku. Sami mieszkańcy nie pozostawiali dłużni najeźdźcom i skutecznie odpierali ataki wrogów, a także pomagali innym. Oł, choćby w roku 1479, kiedy to, w obronie franciszkanów bytomskich, zaatakowali burgrabiego z tegoż miasta.

W drugiej połowie XV stulecia Czeladź zaczęła się zmieniać. W sprawach codziennych coraz większego znaczenia nabierał głos mieszczan. Obok wójta pojawiła się rada miejska, która z czasem zaczęła odgrywać rolę wiodącą. Na czele rady stanął burmistrz.

Zmiany dotyczyły też struktury urbanistycznej. W XVI wieku owal dawnego miasta lokacyjnego obwiedziony został murami z dwoma bramami. Na rynku zaczął dominować ratusz, a przy ulicach domy z podcieniami. Życie gospodarcze rozszerzyło się na przedmieścia, gdzie funkcjonowały mniejsze i większe warsztaty, trzy młyny, karczmy, browar, komora celna i targ bydłocy.

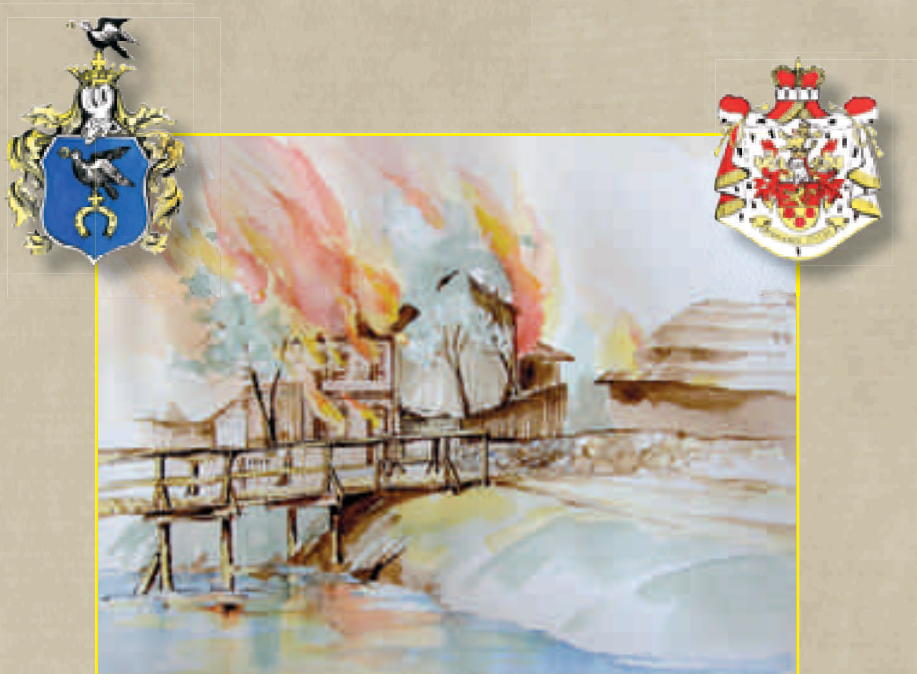
W wyniku rywalizacji o tron polski (1587-1588) doszło do wojny. Po rozstrzygającej bitwie pod Byczyną do polskiej niewoli dostał się jeden z pretendentów Maksymilian Habsburg.

Rozpoczęły się długie negocjacje prowadzone na neutralnym terenie - w czeladzkim ratuszu. Ostatecznie 9 marca 1589 roku podpisany został przez Jana Zamoyskiego i Wilhelma von Rosenberga pakt, na mocy którego Maksymilian zrzekł się prawa do tronu polskiego.

Pół roku później arcyksiążę, nie bez przymusu, zaprzysiął go na rynku, a następnie na granicznym moście Gawła. Działo się to 6 września 1589.

Czeladź odwiedzali też królowie. W roku 1683 Chrusze mieszczan witały przemarsz wojsk Jana III Sobieskiego, które zdążyły pod Wiedeń. Sam król zatrzymał się tu 21 sierpnia na odpoczynek. Z kolei 27 lipca 1699 roku August II Mocny zwrócił się do czeladzian: Przyszedłem do Was, opuszczając moje kraje i moją ojczyznę, z miłości ku Wam, nie w tym celu, aby być dla Was ciężarem, ale dlatego, aby przynieść Wam moje dostatki, moje bogactwo, moją potęgę i wszystko, co ode mnie zależeć będzie, aby sławę i cześć Waszego narodu według sił pomnażać, zwalczając nieprzyjaciół królestwa, przede wszystkim wroga chrześcijaństwa.

Nieprecyzyjne określenie granicy Księstwa Siewierskiego stało się powodem wielowiekowego sporu granicznego z właścicielami Michalkowic - najpierw Mieroszewskimi, a później Donnersmarckami. Spór, który wybuchł w roku 1615 trwał aż do 1817, ale jego echa były żywe aż do ostatniej wojny. Nie ograniczał się jedynie do spraw prawnych i tworzenia kolejnych cesarsko-królewskich komisji rozjemczych, ale czasem przybierał formę otwartej wojny. Kiedy czeladzianie zdemolowali dwór Mieroszewskich, to w odwecie spłonął młyn miejski; kiedy poturbowano ludzi sąsiada, to on wyciął graniczne dęby; kiedy ...

Przełom XVII i XVIII stulecia nie był szczęśliwy. Wojny szwedzkie dały się we znaki całej polskiej gospodarce. Na dodatek w 1736 roku gigantyczna powódź zniszczyła całe miasto. Tyle złego na raz nie mogło być dziełem przypadku. Winowajcę znaleziono szybko. Jeśli wierzyć ówczesnemu burmistrzowi, radzie miejskiej, a także wójtowi, za całą ogromną nieszczęść winna była jedna osoba - Katarzyna Włodyczkowa. Przy tak mocnym poparciu oskarżenia nie można się dziwić, że po krótkim procesie czarownicę ścięto i spalono (1740 r.). Co prawda, wnet się okazało, że nie uczyniła ona niczego złego, ale na żal było już za późno.

ancellariatu

Illustrissimi Excellentissimi Domini, Domini
Hyacynthi Comitis Natusa n. Malachouka.

Malachowski.

Supremi Regni Cancellarii, Radostycensis,
Grodzicensis, Sandomiencensis, etc. Capitanei.

Sigillatum
est in Actis

W roku 1790 Sejm Wielki postanowił wcielić Księstwo Siewierskie do Polski. Dwa lata później (27 kwietnia 1792 r.) król Stanisław August uczynił Czeladź Wolnym Miastem Rzeczypospolitej, nadając jej nowy herb:

„Żeby zaś tak, sam Magistrat jako i Sąd Miejski Miejscowy pewnego znaku na pieczęci do dzieł urzędowych używać mógł i oddzielnym toż miasto szczyfio się herbem, nadajemy onemu za herb wieżę starożytną murowaną, z trzema oknami, osobnym w koło murem obtoczoną, którego muru część jedna nad rzeką Brynicą jest położona, jaki się tu odmalowany widzieć daje.”

Górnicza historia Czeladzi rozpoczyna się na Piaskach w roku 1860. Prace trwały powoli i dopiero w roku 1867 dokopano się do pierwszego pokładu węgla. Nowa kopalnia nazwana została Ernest-Michał. W roku 1879 została ona sprzedana kapitałowi francuskiemu. Przy okazji przyjęła też nową nazwę - Czeladź.

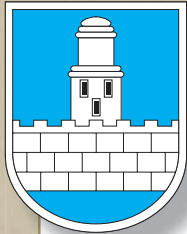
Roboty górnicze na Zarzeczcu rozpoczęły się w roku 1872. Z kolei w roku 1880 rozpoczęto eksploatację górnica, a kopalnię nazwano Saturn. Dziewięć lat później przejęta została przez łódzkich fabrykantów, którzy nadali jej nowy kształt. Wkrótce przy obu kopalniach zaczęły rozwijać się kolonie robotnicze.

Wraz z rozwojem przemysłu zmieniała się jakość życia. Zaczęły zniknąć, tak charakterystyczne, drewniane domy. Ich miejsce zajmowały mieszczańskie kamienice. Dawne pola zmieniały się w mniejsze i większe osiedla. Tuż przed pierwszą wojną światową nad miastem zaczął górować nowy, potężny kościół św. Stanisława. Na osuszanych łęgach powstawały parki. Budowano nowe ulice, a na starych utwardzano nawierzchnie. Do Czeladzi można było dojechać autobusami lub tramwajem. Zmiany dotyczyły też sfery społecznej. Powstawały nowe szkoły, biblioteka, szpital, kluby sportowe, poczta, kino ...

Z chwilą zakończenia II wojny światowej miasto powracało do normalnego życia. Powoli odradzał się handel, rzemiosło i przemysł. Wzrastało zatrudnienie w zakładach pracy, rosła produkcja, poprawiało się zaopatrzenie i standard życia mieszkańców, wznawiały działalność instytucje społeczne. Znowu ożywił się ruch budowlany. Rozwój zdawał się nie mieć końca, aż wyszło na jaw, że realny socjalizm zbankrutował. Na przełomie lat 80. i 90. XX wieku w Czeladzi rozpoczęła się era poprzemysłowa. W roku 1996 ustała eksploatacja złóż węgla, bowiem okazało się, że w gospodarce rynkowej wydobycie jest nierentowne.

ZAKOŃCZENIE

Zmiana systemu politycznego zaowocowała Zrestytucją samorządu terytorialnego. W dobie recesji, to głównie samorząd zaczął ponosić odpowiedzialność za rozwój miasta i całościowy kształt problemów społecznych. Po kilku próbach, dopiero w 2004 roku udało się przygotować akceptowaną powszechnie, realną i wieloletnią strategię rozwoju Czeladzi. Strategia uwzględniała to, co już się wydarzyło w mieście, uporządkowała dotychczasowe kierunki inwestycji i wytyczyła drogę rozwoju do roku 2025.

Czeladź się zmienia. Staje się miastem atrakcyjnym zarówno dla inwestorów jak i wszystkich, którzy zechcą, by to właśnie ten zielony i wyciszony, a zarazem bliski dużym metropoliom zakątek Śląska był ich adresem zamieszkania.

Marek Mrozowski: Czeladź. Najkrótsza historia miasta

Redakcja

Wiesława Konopelska

Projekt okładki, opracowanie graficzne

oraz ilustracje

Teresa Strojniak

Wydawca

Urząd Miasta

Czeladź 2006

Druk

PRODRUK Katowice

ISBN 83-921848-7-4

ISBN 83-921848-7-4